

А. С. Яковлев, аспірант відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, а право власності на землю гарантується¹. На теперішній час земля, будучи ключовим елементом агросектору, містить значний економічний потенціал для подальшої розбудови нашої держави (9% ВВП, 18% зайнятості суб'єктів господарювання, 6% податкових надходжень). За оцінками фахівців, максимальний економічний ефект від запровадження ринку землі в Україні упродовж найближчих 10 років може сягнути 85 млрд дол. США².

Водночас на шляху повноцінного функціонування земельного ринку, захисту прав власності на землю держави, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб існує чимало ризиків і загроз. Однією із таких є злочинність у сфері земельних відносин. Її різноманітні прояви ускладнюють реалізацію економічного потенціалу України, призводять до колосальних матеріальних збитків, зменшують родючі властивості ґрунтів, зумовлюють їх подальше забруднення та псування тощо.

Для з'ясування поширеності зазначеного виду злочинності та вироблення подальшої проактивної стратегії її обмеження виникає необхідність у вивченні багатьох кількісних та якісних параметрів останньої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема злочинності у земельній сфері ставала предметом переважно досліджень на земельно-

й кримінально-правову тематику. Їх здійснювали такі учені, як: О. О. Дудоров, Г. С. Крайник, В. К. Матвійчук, А. М. Мірошніченко, Р. О. Мовчан, В. В. Носік, О. О. Пенязькова, А. М. Шульга та ін. Окремі кримінологічні аспекти анонсованої проблематики на монографічному рівні вивчали А. М. Ізовіта, Т. В. Корнякова, М. Г. Максименцев, М. Ю. Марченко, Ю. А. Турлова. Разом із тим поглиблені саме кримінологічні дослідження злочинності у сфері земельних відносин як цілісного соціального-правового феномена відсутні. Це стоїть на шляху фрагментарного вивчення її кількісно-якісних показників.

Мета статті - оцінити сучасний стан злочинності у сфері земельних відносин в Україні за допомогою аналізу її кількісних і якісних показників.

Виклад основного матеріалу. Методологія пізнання запропонованої наукової проблеми включає щонайменше низку взаємопов'язаних складових, а саме: а) виділення істотних ознак та розроблення дефініції поняття злочинності у сфері земельних відносин; б) уточнення її системи; в) окреслення конкретних кримінологічних показників, які необхідно дослідити; г) визначення відповідного часового проміжку для наукових узагальнень; д) порівняння отриманих даних із попередніми періодами поширення злочинності, що вивчається.

До істотних ознак злочинності у сфері земельних відносин пропонується віднести такі, як: сфера відтворення; предмет посягання; підвищений ступінь суспільної небезпечності; вираження у множинності проявів; поєднаність із системою негативних соціальних наслідків. При цьому її система утворена двома групами кримінальних правопорушень: 1) «власницької» спрямованості (ст. 197–1 КК України); 2) «екологічної» спрямо-

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.02.2022)

² Вектори економічного розвитку – 2030. Кабінет Міністрів України. Київ, 2020. С. 133, 135. (383 с.) URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>. (дата звернення: 22.02.2022)

ваності (статті 239, 239–1, 239–2, 254 КК України)¹. Перелічені наукові складові здатні розкрити не лише правову, а й кримінологічну сутність досліджуваного негативного явища.

Звідси під злочинністю у сфері земельних відносин розуміється антисуспільне негативне явище соціальної дійсності, поширене у земельній сфері, представлене низкою кримінальних посягань власницької та екологічної спрямованості з підвищеним ступенем суспільної небезпечності, предметом яких є землі, земельні ділянки та ґрунти, і які завдають істотної шкоди довкіллю, інтересам держави і суспільства, правам юридичних та фізичних осіб.

Оцінити сучасний стан цієї злочинності пропонується за допомогою низки кримінологічних показників: рівня, рівня судимості, коефіцієнтів, латентності, динаміки, структури, географії, соціальних наслідків. Вони вивчатимуться за 2015–2021 рр., що пояснюється: достатністю для здійснення висновків щодо оцінки динаміки цієї злочинності; охопленням періоду перед запровадженням в Україні ринку землі; існуванням упродовж цього часу своєрідного інформаційного кримінологічного вакууму щодо цієї проблематики.

Джерелами наповнення «банку» даних кримінологічно значущої інформації про предмет вивчення є: статистика Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур України, ДСА України, Держгеокадастру, Держекоінспекції, Держстату; результати вивчення та узагальнення судової практики по 350 кримінальним провадженням, розглянутих судами по зазначеним вище статтям КК України; результати експертного опитування кількох груп респондентів загальною чисельністю 1 161 особа.

Рівень цієї злочинності складається із кількості облікованих земельних кримінальних правопорушень за окремими статтями КК. При цьому наведемо найменше і найбільше значення, зафіксоване у 2015–2021 рр.: ст. 197 КК – від 1 076 (2017 р.) до 1 810 (2021 р.); ст. 239 КК – від 102 (2015 р.) до 373 (2021 р.); ст. 239–1 КК – від 40 (2015 р.) до 89 (2021 р.); ст. 239–2 КК – від 12 (2019 р.) до 31 (2015 р.); ст. 254 КК – від 25 (2015 р.) до 207 (2021 р.). За вказаний час органами прокуратури усього було обліковано 11 696

кримінальних правопорушень у земельній сфері, а також виявлено 1 069 правопорушників. Загальний рівень перших має стійку тенденцію до збільшення, яке за досліджуваний період становить 33,5%².

Якщо аналізувати рівень указаних правопорушень у ретроспективі, тобто за попередні періоди³, починаючи, наприклад, із 2007 р. (рік криміналізації самовільного зайняття земельної ділянки), то виходить, що найбільше їх було обліковано саме у 2021 р. Виключення становить хіба що незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах.

Рівень судимості показує, що за вчинення аналізованих кримінальних правопорушень було засуджено таку чисельність винних: у 2015 р. – 22, у 2016 р. – 16, у 2017 р. – 12, у 2018 р. – 67, у 2019 р. – 70, у 2020 р. – 91. Усього протягом 2015–2020 рр. в Україні було засуджено 278 осіб за посягання на земельні відносини у певний спосіб. За цей період засуджено майже у три рази менше осіб порівняно із чисельністю виявлених правопорушників. Це є результатом латентизації явища злочинності у земельній сфері, високого рівня корупції та незадовільної роботи органів кримінальної юстиції.

Абсолютні показники, що характеризують сучасний стан цієї злочинності, можна доповнити аналізом відносних величин (у розрахунку на 100 тис. населення). Зокрема, коефіцієнт злочинної інтенсивності дорівнює: 2015 р. – 3,28; 2016 р. – 3,86; 2017 р. – 3,18; 2018 р. – 3,49; 2019 р. – 3,56; 2020 р. – 4,37; 2021 р. – 6,06. За ці роки коефіцієнт злочинної інтенсивності майже подвоївся.

Щодо коефіцієнту злочинної активності, то за цей період він становить (на 100 тис. осіб): 2015 р. – 0,17; 2016 р. – 0,14; 2017 р. – 0,3; 2018 р. – 0,47; 2019 р. – 0,7; 2020 р. – 0,51; 2021 р. – 0,72. Виходить, що на кожні 100 тис. населення фіксується від 0,14 осіб у 2016 р. до 0,72 – у 2021 р., які учи-

² Лист Офісу Генерального прокурора від 27.11.2020 р. № 25/1-322вих20; Лист Офісу Генерального прокурора від 3.12.2020 р. № 25/1-330вих20; Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2015–2021 роки (Форма № 1) URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2/> (дата звернення: 22.02.2022); Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2015–2021 роки (Форма № 2): <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 22.02.2022)

³ В'юник М. В., Карчевський М. В., Арланова О. Д. *Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали)*; упоряд. Ю. В. Баулін (Право, 2020) 113, 121

¹ Мовчан Р. О. *Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія*. (ТОВ «ТВОРИ», 2020) 57

нили одне із досліджуваних кримінальних правопорушень.

Вивчення динаміки злочинності у сфері земельних відносин демонструє загальний тренд до збільшення її рівня у 2015-2021 рр. Виключенням є лише 2017 р., коли було зафіксоване зменшення їх рівня порівняно із попереднім роком. Таку динаміку можна охарактеризувати як негативну. До обставин, які впливають на погіршення стану цього виду злочинності, відносяться такі:

- 1) відносно висока вартість землі в Україні;
- 2) корупція у діяльності правоохоронних і контролюючих органів;
- 3) здорожчання на світовому ринку багатьох видів сільськогосподарської продукції за останні 2-3 роки;
- 4) привабливість для потенційних злочинців земельної сфери з огляду на доходність корисливих земельних правопорушень;
- 5) наявність багатьох прогалин у чинному земельному і кримінальному законодавстві, чим користуються винні;
- 6) намагання деяких фермерів скористатись шансом «останньої надії» перед запровадженням у 2021 р. в Україні ринку землі та появою у неї нових відповідальних власників та ін.

Латентність земельної злочинності можна дослідити на підставі результатів експертного опитування працівників органів прокуратури, Національної поліції, Держгеокадастру й Держекоінспекції. Так, більшість (36,3%) опитаних прокурорів указала співвідношення облікованих земельних кримінальних правопорушень до необлікованих, як 1:10 відповідно. Наближені дані по цьому питанню навели й інші групи експертів.

Латентність цих злочинів може мати штучний, межовий та службовий характер. Серед них перевага за частотою поширення надається першому різновиду. Штучна латентність виражається у тому, що про незаконні факти відомо правопорушнику, потерпілому (власнику земельної ділянки, який не повідомляє про це компетентні органи внаслідок зневіри у правовий захист свого права власності на землю або працівнику контролюючого органу, який через корупційну зацікавленість не надає до прокуратури матеріали про порушення земельного законодавства, що містить ознаки кримінального правопорушення). Цей різновид латентності особливо характеризує

«злочини без потерпілих»¹, які порушують права не фізичних осіб, а посягають на інтереси держави.

Експертне опитування стосувалось й питань щодо причин латентності злочинності у сфері земельних відносин. Так, респонденти до таких віднесли:

- низька ефективність контролюючих й правоохоронних органів із виявлення та розслідування цих правопорушень;
- корупційна складова у роботі державних контролюючих органів;
- покривання незаконної діяльності ділків у сфері земельних відносин з боку правоохоронних органів;
- пасивність власників / орендарів у захисті свого права власності на землю;
- складність відмежування кримінальних від деяких адміністративних правопорушень у сфері земельних відносин та ін.

Напрямами зменшення латентності явища злочинності у сфері земельних відносин можуть бути:

- а) обов'язкове призначення слідчими ОВС судово-економічних, судово-екологічних та інших експертів для правильної оцінки суспільної небезпечності дій винних, які посягнули на землю або порушили право власності на неї²;
- б) запровадження спеціалізації слідчих і суддів при розслідуванні та судовому розгляді справ про порушення земельного законодавства;
- в) розробка методичних рекомендацій із переліком найбільш поширених помилок при правовій оцінці діянь щодо порушення земельних норм, включаючи відмежування суміжних складів кримінальних й адміністративних земельних правопорушень;
- г) проведення на систематичній основі нарад, у тому числі міжвідомчих, за участі органів прокуратури, підрозділів Національної поліції, державних контролюючих органів, органів місцевого самоврядування з метою обміну досвідом і думка-

¹ Заблоцький Ю. П. 'Шляхи зниження рівня та подолання латентності службових злочинів, що вчиняють працівники органів внутрішніх справ' (2014) 4 Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 211-222.

² Шульга А. М. *Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: монографія*. (Ніка Нова, 2013) 31; Дудоров О., Мовчан Р. 'Про відмову від конструкції «створення небезпеки для життя, здоров'я людини чи довкілля» у складах злочинів проти довкілля (на прикладі ст. 239 Кримінального кодексу України)' *Кримінальна юстиція: quo vadis: V Львів. форум кримінал. юстиції: зб. мат. наук.-практ. конф.* (Львів, 19-20 вер. 2019 р.) 42-50.

ми щодо стану законності у земельній сфері та шляхів її підвищення тощо.

Структура цієї злочинності відбиває внутрішню будову останньої з урахуванням низки кримінологічних та кримінально-правових особливостей. Статистична структура злочинності у земельній сфері виглядає так: самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво – 79,3%; забруднення або псування земель – 10,7%; безгосподарське використання земель – 4,9%; незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель – 3,6%; незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах – 1,5%.

Найчастіше досліджувані кримінальні правопорушення вчиняються саме у березні-травні (50,3%). Нерідко вказані посягання відбуваються у жовтні місяці (11,4%). Подібна структура часової характеристики кримінальних правопорушень у земельній сфері пояснюється просто: весняний період припадає та посівну кампанію, коли українські чорноземи засіваються різними сільськогосподарськими культурами. У жовтні переважно засівається озима пшениця та ячмінь. Також у цьому осінньому місяці здійснюється боронування ґрунту та його підготовка (у нашому випадку незаконна) до зимового періоду.

Майже у половині (49,6%) правопорушень предметом посягання були землі сільськогосподарського призначення, у тому числі землі, виділені для ведення особистого селянського господарства (10%). Кожний п'ятий злочин (20,6%) пов'язувався із посяганням на землю житлової і громадської забудови, кожний десятий (12,3%) – на землі водного фонду. Інші категорії земель займають незначну питому вагу. При цьому майже половина (42,6%) земельних ділянок мали особливий правовий режим: земля в охоронній зоні – 58,4%; особливо цінна земля – 36,2%; земля санітарної охорони – 5,4%; зона особливого режиму використання земель – 2%; земля в санітарно-захисній зоні – 1,3%.

Що стосується розподілу земель за формою їх власності, на які було здійснено кримінально-каране посягання, то він виглядає так: державна – 33,4%; комунальна – 53,7%; приватна – 12,9%. Указана пропорція буде більш корисною, якщо доповнити її уявленням про співвідношення форм власності на сільськогосподарські землі в Україні. Наприклад, загальний земельний фонд України

становить 60,3 млн га, з них 41,4 млн га, тобто 2/3 – це сільськогосподарські угіддя, форми власності на які виглядають так: приватна (31 млн га) – 74,9%, державна (8,7 млн га) – 21%, комунальна (1,7 млн га) – 4,1%¹. Виходить, що на державну і комунальну форму власності приходить чверть сільськогосподарської землі в Україні. При цьому лєвова частка (87,1%) земельних кримінальних правопорушень пов'язується із тими або іншими посяганнями саме на ці види земель.

Будь-яка земля має низку юридичних ознак. Однією із таких є її площа². При вчиненні земельних злочинів мало місце посягання на земельні ділянки, що мали таку площу: до 0,5 га – 51,2%; 0,5–1 га – 4%; 1–2 га – 7,1%; 2–5 га – 3,7%; 5–10 га – 6%; 10–50 га – 7,8%; 50–100 га – 8,7%; 100–200 га – 3,4%; 200–500 га – 1,2%; понад 500 га – 1,6%. У деяких випадках земля вираховувалась не площею, а відповідним обсягом незаконного заволодіння або використання. Тобто на теперішній час найчастіше винні посягають на відносно невеликі земельні ділянки, площа яких не перевищує 0,5 га.

У перебігу дослідження зверталась увага й на сільськогосподарські культури, якими було засіяно самовільно зайняту земельну ділянку: соняшник – 14,9%, пшениця – 9,4%, ячмінь – 5,4%, соя – 4,3%, ріпак – 0,9%, кукурудза – 0,6%, інше – 3,2%, земля не засівалась – 58,7%. Як бачимо, найчастіше землі самовільно засіваються олійними й зерновими культурами. Серед них превалує соняшник. Це зумовлюється кон'юктурою світового ринку сільськогосподарської продукції, а також високою вартістю її окремих складових, що формує структуру пропозиції з боку українських товаровиробників. Частина з них з метою мінімізації витрат й отримання незаконних надприбутків намагається вирощувати соняшник та інші культури не на своїй землі в обхід чинного земельного законодавства та з порушенням чужого права власності на землю.

Наступний показник структури цих правопорушень характеризує найбільш резонансні прояви злочинності у сфері земельних відносин. Вони пов'язуються із наявністю факту незаконного бу-

¹ «Земельний довідник України 2020» – база даних про земельний фонд країни (AgroPolit, 11 березня 2020) <<https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyy-dovidnik-ukrayini-baza-danih-pro-zemelnyy-fond-krayini>> (дата звернення: 22.02.2022)

² Захарчук В. М. 'Самовільно зайнята земельна ділянка як предмет злочину' (2016) 60 Університетські наукові записки 100–106.

дівництва на земельній ділянці, яке мало місце у 38% вивчених правопорушень. Серед незаконно збудованих об'єктів на земельній ділянці були встановлені: штучна водойма – 24,1%; гараж – 22,6%; тимчасові споруди – 11,3%; паркан – 9,8%; кафе – 5,3%; сінник – 3,8%; інше – 22,6%. При цьому не усі з вивчених правопорушень кваліфікувались за ч. 3 або ч. 4 ст. 197–1 КК.

Однак найбільш зухвалими і суспільно небезпечними діями у земельній сфері, які завдають значної шкоди територіальним громадам й окремим громадянам-потерпілим, можна вважати ті, що пов'язуються із будівництвом багатопверхових будинків, іноді цілих житлових комплексів у розріз земельного законодавства та без наявності правостановлюючих документів на відповідні земельні ділянки. У перебігу емпіричного дослідження було вивчено три подібні резонансні судові справи.

Щодо сукупності, то вона не властива земельним злочинам, оскільки у 94,6% випадків вони не поєднуються з іншими кримінальними правопорушеннями. Співучасть аналогічно не властива цим правопорушенням, адже 97,1% із них учиняються винними одноосібно. Насправді реальна питома вага організованих форм посягань на земельні відносини є набагато більшою, однак рідко фіксується через надзвичайно високу латентність.

Дослідження включає також відомості щодо використання винними спецтехніки при учиненні земельного кримінального правопорушення. У певному сенсі відповідну спецтехніку можна віднести до знарядь земельних злочинів¹. Спецтехніка використовувалась при вчиненні 67,1% із них. Серед неї: трактор – 79,1%; вантажний автомобіль – 58,7%; комбайн – 15,7%; будівельний кран – 13,2%; екскаватор – 6%; бульдозер – 3,8%; автомобіль-асенізатор – 0,9%; інше – 0,4%.

Географія злочинності у сфері земельних відносин досліджена на підставі порівняння коефіцієнтів злочинної інтенсивності у різних регіонах України у розрахунку на 100 тис. населення протягом січня-вересня 2020 р. Так, найбільша злочинна інтенсивність з огляду на поширення земельних кримінальних правопорушень наразі спостерігається у Сумській (12,17), Чернігівській

(9,36) та Київській (9,29) областях. Найменші ж аналогічні показники зафіксовані у Хмельницькій (1,04), Закарпатській (1,28) й Луганській (1,5) областях України.

При цьому доречним буде проаналізувати певні кореляційні зв'язки між територіальним поширенням злочинності у сфері земельних відносин та обставинами у виді площі земель сільськогосподарського призначення й кількості працюючих фермерських господарств у конкретних областях країни². Такий зв'язок встановлено на прикладі Чернігівської області. Вона посідає другу сходинку за злочинною інтенсивністю земельних кримінальних правопорушень й, відповідно, друге місце за площею сільськогосподарських земель в Україні.

Щодо соціальних наслідків злочинності, яка досліджується, то більшість опитаних експертів до її найбільш типових тенденцій віднесли саме завдання істотної матеріальної шкоди державі, місцевим громадам та окремим громадянам. Конкретизувати представлену експертну думку можна результатами узагальнення судової практики по земельним кримінальним правопорушенням. Дослідженням було виділено два важливих показники, які характеризують відповідні соціальні наслідки. Головним із них вважається інформація щодо шкоди (у грошовому еквіваленті), яка заподіяна земельній ділянці учиненим правопорушенням. Зокрема, було встановлено такий розмір шкоди: до 5 тис. грн – 11,7%; 5–10 тис. грн – 2,3%; 10–20 тис. грн – 3,7%; 20–50 тис. грн – 1,7%; 50–100 тис. грн – 7,7%; 100–200 тис. грн – 10%; 200–500 тис. грн – 3,7%; від 500 тис. грн до 1 млн грн – 0,9%; понад 1 млн грн – 2%; не зазначено – 31,4%. Тобто сумарна щорічна шкода від злочинності у земельній сфері дорівнює 6,5 млн грн. З урахуванням ступеня її латентності, який сягає 90%, шкода сягає вже 58,5 млн грн на рік.

Результати емпіричного вивчення з цього питання торкаються також фактичної шкоди, заподіяної земельній ділянці учиненим правопорушенням: виведення землі із сільськогосподарського обігу – 12,3%; зміна структури ґрунту – 7,7%; забруднення землі небезпечними для життя і здоров'я людини речовинами – 3,4%; зміна ре-

¹ Татарин Н. М. 'Криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва' (2014) 1 Юридичний науковий електронний журнал 142–146.

² Білоусова Н. 'Земля України без гриму: основні положення та наслідки закону про вільний ринок' (AgroPolit, 29 квітня 2020) <<https://agropolit.com/spetsproekty/735-zemlya-ukrayini-bez-grimu-osnovni-polojennya-ta-naslidki-zakonu-pro-vilnyi-rinok>> (дата звернення: 22.02.2022)

льєфу місцевості – 2,6%; втрата родючості землі – 2,3%; накопичення у ґрунті токсичних й хімічних сполук, хворобливих бактерій та паразитів – 2%; знищення природної рослинності – 1,4%; інше – 6,1%. Перелічені негативні для земельних ресурсів наслідки визначено за результатами багатьох проведених судових експертиз.

Соціальні наслідки цієї злочинності не обмежуються суто матеріальною та деякою фактичною шкодою. Виходячи із особливостей земельних правовідносин та місця землі у структурі природоохоронних об'єктів, шкода є набагато різноманітнішою й більш істотною, ніж уявляється на перший погляд.

Висновки. Емпіричне пізнання проблеми злочинності у сфері земельних відносин в Україні та її кількісно-якісного вимірювання дає підстави для здійснення таких суджень:

1) злочинність у сфері земельних відносин є поширеним негативним соціальним явищем, що протягом усього періоду незалежності України блокувало запровадження ринку землі та, відповідно, не дозволяло розкрити у повному обсязі економічний потенціал нашої держави;

2) ступінь криміналізації сфери земельних відносин в Україні є на теперішній час найбільш високим за останні 15 років;

3) з урахуванням високого ступеня латентності більш-менш об'єктивний рівень злочинності у сфері земельних відносин в Україні може сягати 25 тис. кримінальних правопорушень на рік;

4) ядром злочинності у земельній сфері є кримінальні правопорушення, передбачені ст. 197–1 КК України. На них припадає 8 із 10 земельних злочинів, що досліджено;

5) органи місцевого самоврядування можна умовно назвати на теперішній час найменш відповідальними землевласниками в Україні, оскільки землі комунальної власності найчастіше стають об'єктами незаконного посягання;

6) матеріальна шкода від цієї злочинності з урахуванням акцесорних земельних злочинів корупційної спрямованості, а також фонових для злочинності у сфері земельних відносин явищ у виді адміністративних земельних правопорушень може сягати кількох мільярдів гривень щороку;

7) емпірично отримані знання щодо сучасного стану цієї злочинності є підставою для повноцінного уявлення про її кримінологічну характеристику, а також відправним теоретичним рубежем для розробки стратегії її запобігання.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1991 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
2. Lyst Ofisu Heneralnoho prokurora vid 27.11.2020 r. № 25/1-322vykh20; Lyst Ofisu Heneralnoho prokurora vid 3.12.2020 r. № 25/1-330vykh20; Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za 2015–2021 roky (Forma № 1) URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2/> (in Ukrainian)
3. Yedynyi zvit pro osib, yaki vchynily kryminalni pravoporushennia za 2015–2021 roky (Forma № 2): <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kryminalni-pravoporushennya-2> (in Ukrainian)
4. Vektory ekonomichnoho rozvytku – 2030. Kabinet Ministriv Ukrainy. Kyiv, 2020. S. 133, 135. (383 s.) URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>. (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Movchan R. O. *Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny u sferi zemelnykh vidnosyn: zakonodavstvo, doktryna, praktyka: monohrafiia*. [Criminal liability for crimes in the field of land relations: legislation, doctrine, practice: monograph] (TOV «TVORY», 2020) 1152 (in Ukrainian)
2. Shulha A. M. *Kryminalno-pravova okhorona zemel vid zabrudnennia abo psuvannia: monohrafiia*. [Criminal and legal protection of lands from pollution or damage: a monograph] (Nika Nova, 2013) (in Ukrainian)
3. Viunyk M. V., Karchevskyy M. V., Arlanova O. D. *Kryminalno-pravove rehuliuвання v Ukraini: realii ta perspektyvy (analytychni materialy)* [Criminal law regulation in Ukraine: realities and prospects (analytical materials)]; uporiad. Yu. V. Baulin (Pravo, 2020) 212 (in Ukrainian)

Journal articles

4. Zablotskiy Yu. P. 'Shliakhy znyzhennia rivnia ta podolannia latentnosti sluzhbovykh zlochyniv, shcho vchyniaut pratsivnyky orhaniv vnutrishnikh sprav' [Ways to reduce the level and overcome the latency of official crimes committed by law enforcement officers] (2014) 4 Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 211-222 (in Ukrainian)
5. Zakharchuk V. M. 'Samovilno zainiata zemelna dilianka yak predmet zlochynu' [Arbitrarily occupied land as a subject of crime] (2016) 60 Universytetski naukovy zapysky 100-106 (in Ukrainian)
6. Tataryn N. M. 'Kryminalistychna kharakterystyka samovilnoho zainiattia zemelnoi diialnky ta samovilnoho budivnytstva' [Forensic characteristics of unauthorized occupation of land and unauthorized construction] (2014) 1 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 142-146 (in Ukrainian)

Conference papers

7. Dudorov O., Movchan R. 'Pro vidmovu vid konstruktii «stvorenna nebezpeky dlia zhyttia, zdorovia liudyny chy dovkillia» u skladakh zlochyniv proty dovkillia (na prykladi st. 239 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy)' [About refusal of a design «creation of danger to life, health of the person or environment» as a part of crimes against environment (on an example of item 239 of the Criminal code of Ukraine)] *Kryminalna yustytisia: quo vadis: V Lviv. forum kryminal. yustytisii: zb. mat. nauk.-prakt. konf.* (Lviv, 19–20 ver. 2019 r.) 42-50 (in Ukrainian)

Websites

8. Bilousova N. 'Zemlia Ukrainy bez hrymu: osnovni polozhennia ta naslidky zakonu pro vilnyi rynok' [Land of Ukraine without makeup: the main provisions and consequences of the law on the free market] (AgroPolit, 29 kvitnia 2020) <<https://agropolit.com/spetsproekty/735-zemlya-ukrayini-bez-grimu-osnovni-polojennya-ta-naslidki-zakonu-pro-vilniy-rinok>> (in Ukrainian)
9. '«Zemelnyi dovidnyk Ukrainy 2020» - baza danykh pro zemelnyi fond krainy' [«Land Directory of Ukraine 2020» – a database of the country's land fund] (AgroPolit, 11 bereznia 2020) <<https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyi-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelnyi-fond-krayini>> (in Ukrainian)

Яковлев А. С.

Кількісно-якісні показники злочинності у сфері земельних відносин в Україні

У статті на підставі результатів здійсненого емпіричного дослідження здійснена спроба оцінки сучасного стану злочинності у сфері земельних відносин в Україні. Представлена наукова задача вирішена шляхом аналізу та узагальнення низки кількісних та якісних показників: рівня цієї злочинності, рівня судимості, коефіцієнтів, латентності, динаміки, структури, географії, соціальних наслідків.

Запропонована авторська методологія пізнання окресленої кримінологічної проблематики. Вона включає низку взаємопов'язаних елементів, у тому числі систему цієї злочинності. Її утворюють кримінальні правопорушення, передбачені статтями 197–1, 239, 239–1, 239–2, 254 КК України.

Рівень цих правопорушень вивчений за період 2015–2021 рр. Наголошено, що наразі має місце найбільша криміналізація сфери земельних відносин за останні 15 років. Це впливає на негативну динаміку земельних злочинів в Україні.

З урахуванням результатів експертного опитування та вивчення судової практики досліджена латентність злочинності у земельній сфері, виділені її основні причини, а також запропоновано деякі заходи щодо зменшення рівня прихованості цього явища.

Приділено увагу особливостям кримінологічної та кримінально-правової структури цього виду злочинності: сезонне коливання, категорія земель, форма їх власності, площа, сільськогосподарські культури, що вирощуються на ній, види збудованих об'єктів, зняття та ін.

Досліджено географію злочинності у сфері земельних відносин, виділено чинники, які впливають на територіальний розподіл її окремих проявів.

Проаналізовано соціальні наслідки земельних злочинів. Здійснені розрахунки щорічної матеріальної шкоди від перелічених земельних правопорушень тощо.

Ключові слова: злочинність у сфері земельних відносин, земельні злочини, земельні кримінальні правопорушення, кількісно-якісні показники, стан злочинності у земельній сфері.

Яковлев А. С.

Количественно-качественные показатели преступности в сфере земельных отношений в Украине

В статье на основании результатов проведенного эмпирического исследования осуществлена попытка оценки современного состояния преступности в сфере земельных отношений в Украине. Представленная научная

задача решена путем анализа и обобщения ряда количественных и качественных показателей: уровня этой преступности, уровня судимости, коэффициентов, латентности, динамики, структуры, географии, социальных последствий.

Предложена авторская методология познания очерченной криминологической проблематики. Она включает в себя ряд взаимосвязанных элементов, в том числе систему этой преступности. Ее образуют уголовные правонарушения, предусмотренные статьями 197–1, 239, 239–1, 239–2, 254 УК Украины.

Уровень этих правонарушений изучен за период 2015–2021 гг. Отмечено, что сейчас имеет место наибольшая криминализация сферы земельных отношений за последние 15 лет. Это влияет на негативную динамику земельных преступлений в Украине.

С учетом результатов экспертного опроса и изучения судебной практики исследована латентность преступности в земельной сфере, выделены ее основные причины, а также предложены некоторые меры по уменьшению уровня скрытности этого явления.

Уделено внимание особенностям криминологической и уголовно-правовой структуры этого вида преступности: сезонное колебание, категория земель, форма их собственности, площадь, выращиваемые на ней сельскохозяйственные культуры, виды построенных объектов, орудия и т.д.

Исследована география преступности в сфере земельных отношений, выделены факторы, влияющие на территориальное распределение ее отдельных проявлений.

Проанализированы социальные последствия земельных преступлений. Произведены расчеты ежегодного материального ущерба от перечисленных земельных правонарушений и т.д.

Ключевые слова: преступность в сфере земельных отношений, земельные преступления, уголовные правонарушения, количественно-качественные показатели, состояние преступности в земельной сфере.

Yakovlev A. S. Quantitative and qualitative indicators of crime in the field of land relations in Ukraine

Based on the results of the empirical study, the article attempts to assess the current state of crime in the field of land relations in Ukraine. The presented scientific problem is solved by analyzing and summarizing a number of quantitative and qualitative indicators: the level of this crime, the level of criminal record, coefficients, latency, dynamics, structure, geography, social consequences.

The author's methodology of cognition of the outlined criminological problems is offered. It includes a number of interrelated elements, including the system of this crime. It is formed by criminal offenses provided by Articles 197–1, 239, 239–1, 239–2, 254 of the Criminal Code of Ukraine.

The level of these offenses was studied for the period 2015–2021. It is emphasized that the largest criminalization of land relations in the last 15 years is taking place. This affects the negative dynamics of land crimes in Ukraine.

Taking into account the results of expert interviews and case studies, the latency of land crime has been studied, its main causes have been identified, and some measures have been proposed to reduce the level of concealment of this phenomenon.

Attention is paid to the peculiarities of criminological and criminal-legal structure of this type of crime: seasonal fluctuations, category of lands, form of their ownership, area, crops grown on it, types of constructed objects, tools, etc.

The geography of crime in the field of land relations has been studied, the factors influencing the territorial distribution of its individual manifestations have been identified.

The social consequences of land crimes are analyzed. Calculations of annual material damage from the listed land offenses, etc.

Key words: *crime in the field of land relations, land crimes, land criminal offenses, quantitative and qualitative indicators, the state of crime in the land sphere.*